

מבט על, גיליון 1311, 30 באפריל 2020

כשמגפה ישנה פוגשת מגפה חדשה:

אנטישמיות ודה-לגיטימציה לישראל בעידן הקורונה

מיכל חטואל-רדושיצקי, שחר עילם וטל-אור כהן

בשנים האחרונות הוקדשה ברחבי העולם היהודי תשומת לב לשתי מגפות ותיקות – האנטישמיות הגוברת וקמפיין הדה-לגיטימציה לישראל. המאבק באנטישמיות זכה בעת האחרונה לקשב ולמשאבים הולכים וגדלים בקרב קהילות יהודיות, ממשלות בעולם וכן בקרב הממסד בישראל. בעת הנוכחית, משבר הקורונה משנה את סדר היום העולמי בכלל, ובפרט עבור קהילות יהודיות בתפוצות הוא מייצר מציאות קשה, שאת השלכותיה המלאות עוד מוקדם להעריך. ועם זאת, המאבק באיומים על ביטחונם ושלומם של יהודי התפוצות, לצד ההתמודדות עם השלכות הרב-ממדיות של משבר הקורונה על הקהילות בתפוצות, הם לא אתגר גדול בלבד, אלא גם הזדמנות ייחודית שאין להחמיצה להגברת שיתופי פעולה, מחויבות וערבות הדדית בין מדינת ישראל לבין קהילות יהודיות ברחבי העולם.

ערב פרוץ מגפת הקורונה הייתה תשומת הלב של העולם היהודי שמחוץ למדינת ישראל במגפה ותיקה יותר – האנטישמיות, שנראה כי זקפה ראש בשנים האחרונות. בה בעת התמודד העולם היהודי גם עם מאמצי הדה-לגיטימציה למדינת ישראל והשחרתה בזירה הבינלאומית, בעיקר על רקע התנגדות למדיניות ישראל בסוגיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני. המאבק באנטישמיות עצמה זכה בשנים האחרונות לקשב ולמשאבים הולכים וגדלים לא רק בקרב קהילות יהודיות וממשלות בעולם, אלא גם בקרב הממסד הישראלי. ואולם, משבר הקורונה משנה את סדר היום העולמי כמו גם את זה של הקהילות היהודיות בתפוצות, שכן הוא מייצר מציאות קשה והשלכות שעדיין מוקדם להעריך, בנוסף לתופעות האנטישמיות והדה-לגיטימציה לישראל שאינן צפויות להיעלם.

שיעורי התחלואה והתמותה הגבוהים בקרב קהילות יהודיות מסוימות בתפוצות, כמו הקהילה החרדית בניו יורק, מייצרים בעת הזו רתיעה – לא בהכרח אנטישמית ביסודה – מאנשים בעלי חזות יהודית. רתיעה זו אף קיבלה ביטויים מטרידים של איסור על כניסת יהודים למקומות ציבוריים. אמנם, גילויי הרתיעה והשנאה, המבטאים פחד חסר אונים מהנגיף, אינם מופנים רק כלפי יהודים, אלא כלפי זרים וקבוצות מיעוט בכלל, ביניהם אסייתים בארצות הברית כחלק מהאשמת סין כאחראית למגפה. ועם זאת, הרתיעה מיהודים וגילויי שנאה כלפיהם אינם מנותקים מהעלייה בגילויי אנטישמיות קלאסית. אלה באים לידי ביטוי בין היתר בהאשמת היהודים בהפצת המגפה ובמגוון תיאוריות קונספירציה נוספות אשר לתפקידם בהתפרצותה. למשל: רעיון שיהודים רקחו את הנגיף כחלק ממזימתם להשתלט על העולם בכלל ועל מוסדות פיננסיים או אתרים קדושים לאסלאם בפרט; יהודים מחזיקים בתרופה לנגיף אך מסרבים לשתף אותה עם שאר העולם; ואפילו אמונה שאלוהים שלח את הנגיף לאנושות בגלל עקשנות יהודית לא להתנצר.

בנוסף, התקופה האחרונה מאופיינת במגבלות חמורות על הפעילות במרחב הציבורי הפיזי והסטט עיקר הפעילות למרחב הרשתות הווירטואליות. מציאות ייחודית זו משפיעה על דרכי הפצתם של רעיונות אנטישמיים, מאפייני התפשטותם ועוצמת הטמעתם, במספר אופנים. ראשית, המרחב המקוון מאפשר לביטויים אנטישמיים – אמירות בוטות, תמונות וסרטונים – שבעבר הגיעו למעטים יחסית ובעיקר למי שנחשפו אליהם בזמן אמת ובסביבתם הקרובה והטבעית, להגיע לקהלים גדלים וחדשים ברשתות הווירטואליות גם זמן רב לאחר שהופקו והופצו לראשונה. שנית, ניכרת עליית מדרגה בתעוזה של מפיצי המסרים האנטישמיים, שקוראים דרור לרעיונותיהם לא רק בפורומים שוליים של קבוצות קיצוניות, כאלה הדוגלות באידיאולוגיה של עליונות לבנה, אלא גם באתרים מרכזיים וברשתות החברתיות המובילות – טוויטר, פייסבוק ואינסטגרם – שחשיבותם בעת הנוכחית גברה בחייהם של אנשים, קבוצות וארגונים. ביטוי נוסף של אנטישמיות בעידן הקורונה זכה לכינוי "זום-בומבינג": פעילים אנטישמיים חודרים לפגישות "זום" כדי להפיץ תכנים אנטישמיים (ופורנוגרפיים) פוגעניים. ושלישית, בהיעדר גורמים מרסנים וממתנים, אנטישמיות נחוות כעוצמתית, מאיימת ומידית יותר, ובשלב זה, נראה כי מפעילות הרשתות אינן מצליחות לסלק את התכנים הפוגעניים בקצב וביעילות מספקים.

ההתבטאויות האנטישמיות במרחב הווירטואלי מעוררות נקודה נוספת למחשבה: על אף שהספרות המקצועית אינה מסיקה קשר ניבוי ברור בין דעות, אמירות והתנהגות – קיים חשש שבתום תקופת הבידוד ועם היציאה ההמונית למרחב הציבורי הפיזי, יירשמו ריחוק, רתיעה, אפליה וייתכן שגם אלימות גוברים כלפי קהילות יהודיות, בהשוואה לעידן טרום-הקורונה.

תופעה מוכרת נוספת הינה פעילות עממית המבטאת שלילת הלגיטימציה של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי על רקע הסכסוך הישראלי-פלסטיני. אמנם נראה שהיקף הפעילות בהקשר זה דווקא ירד מאז התפרצות הקורונה. זאת, עקב ביטול של פעילות שטח מתוכננת וקשב ציבורי נמוך יותר כעת לסוגיות הסכסוך. ובכל זאת, הפעילות נמשכת ומתאימה עצמה למרחב המקוון. כך למשל, "שבוע האפרטהייד הישראלי", קמפיין אנטי-ישראלי שפועל זה 16 שנה בעיקר בקמפוסים ברחבי העולם ובאופן מאוד מוחשי וויזואלי באמצעות מיצגים, תהלוכות וערבי עיון – הועתק כמעט לחלוטין למרחב האינטרנטי. לטענות שעולות נגד ישראל מדי שנה בתקופה זו מצטרפות כעת טענות קשות, שלפיהן ישראל מונעת טיפול רפואי מפלסטינים בשטחים, חוסמת אספקת ציוד מציל חיים מלהגיע אליהם, ומונעת מהם להבין את הסכנות הטמונות בהתפשטות הנגיף על ידי סירוב לתרגם לערבית מידע מציל חיים.

התפתחות מעניינת בתקופה זו בהקשר לשתי התופעות הוותיקות – אנטישמיות ודה-לגיטימציה למדינת ישראל – הינה התגברות החיבור ביניהן בשני מישורים. במישור הצפוי יותר – קמפיינים של תנועת הדה-לגיטימציה לישראל נוטים להידרדר לשילוב של דימויים אנטישמיים רטוריים וויזואליים בוטים. כך למשל, קמפיין חדש (שמופץ תחת ההאשטאג #COVID48), שהושק בערב יום השואה בישראל, משווה את נגיף הקורונה והשלכותיו על אזרחי העולם לישראל ולציונות, המתוארות כנגיף שאיתו מתמודדים הפלסטינים. במישור הצפוי פחות, נרשמו חיבורים מתהדקים בין קצוות אידיאולוגים, כאשר מקדמי אנטישמיות קלאסית (המשתייכים למעגלי הימין הקיצוני הדוגל בעליונות לבנה) ומקדמי דה-לגיטימציה לישראל (המשתייכים למעגלי שמאל קיצוני ואסלאם רדיקלי) חולקים אלה עם אלה תכנים וקונספירציות ומשתפים אותם בפורומים ובלוגים. כך למשל, אותו סרטון שהופק עבור פורומים של קבוצות ימין קיצוני כדי

לקדם את המסר האנטישמי ש"היהודים שולטים באמריקה", הופץ במקביל בקבוצות פייסבוק של תומכי דה-לגיטימציה לישראל כדי לקדם את המסר האנטי-ישראלי לפיו "הציונים שולטים באמריקה".

האתגרים שתוארו לעיל מצטרפים לקשיים עמוקים וייחודיים נוספים שחוות בימים אלו קהילות יהודיות ברחבי העולם, שמדינת ישראל מחויבת, חוקית ומוסרית, לסייע לשלומן ולביטחונן. כך למשל, מעבר לשיעורי התחלואה והתמותה הגבוהים שתוארו לעיל, רוב הקהילות היהודיות מתבססות על מוסדות וארגונים קהילתיים, שחלק ניכר מפעילותם הושבת, הם נאלצו לשחרר את מרבית עובדיהם וחווים כעת משבר כלכלי עד כדי סכנת קריסה. ועוד – הגבלות הריחוק החברתי הובילו להפסקתם של שירותים קהילתיים מרכזיים בעיקר בתחומי החינוך היהודי והדת. למרות שמיעוטם עבר למתכונת מקוונת, על שירותים אחרים נאלצים חברי הקהילה לוותר בשלב זה, ביניהם חינוך פורמאלי וא-פורמאלי לילדים בגילאי גן ובית ספר, תפילות בבתי כנסת, לימודים בשיבות ואף שירותי קבורה. ניכר כי כל אלה ידרשו בהמשך תהליכי שיקום שיימשכו, לכל הפחות, חודשים ארוכים.

לאור זאת, במפגש שנוצר בין מגפת הקורונה לבין תופעות האנטישמיות והדה-לגיטימציה לישראל, ובמציאות החדשה שבה מתקיימות קהילות יהודיות בתפוצות, חשוב שמדינת ישראל תנקוט שלוש פעולות מרכזיות. ראשית, עכשיו, יותר מתמיד, יש לחזק את המחויבות של ישראל כלפי העם היהודי כולו על ידי ביסוס ערוצי דיאלוג פתוחים ומיידיים עם ההנהגות של קהילות ברחבי העולם, כדי ללמוד על אודות מצבן, להבין את צרכיהן ולבחון עימן האם וכיצד ניתן לסייע בעת הזו. שנית, על המדינה לפעול ישירות מול מדינות ופלטפורמות דיגיטליות שבהן ניכרת עלייה בביטויים אנטישמיים, לספק לרשויות ולגופים הרלוונטיים נתונים ברורים המעידים על התופעות ולדרוש את פעולתם הנחרצת נגד האיום הן במרחב הדיגיטלי במאפייניו כיום, והן במסגרת הפעילות במרחב הפיזי כשזו תחודש בעתיד. שלישית, יש להקים פורום ממשלתי בין-משרדי למאבק באנטישמיות (תפוצות, נושאים אסטרטגיים, חוץ ונוספים), בשיתוף גורמים לא-ממשלתיים רלוונטיים, כדי לשפר את תיאום הפעילות בתחום וכן לתכנן ולהיערך ל"יום שאחרי" השלב הנוכחי במשבר הקורונה, אז עלולים ביטויי השנאה לזלוג ממרחבי הרשת ולהיתרגם גם לביטויי אלימות פיזית כלפי יהודים.

המאבק באיומים על ביטחונם ושלומם של יהודי התפוצות, כמו גם ההתמודדות עם ההשלכות הרב-ממדיות של משבר הקורונה על הקהילות בתפוצות, הם לא אתגר גדול בלבד, אלא גם הזדמנות ייחודית להגברת שיתופי הפעולה, המחויבות והערבות ההדדית בין מדינת ישראל לבין קהילות יהודיות ברחבי העולם. אין להחמיץ הזדמנות זו.